

آسیب شناسی گرافیک

بررسی وضعیت آموزش گرافیک در مراکز فنی و حرفه ای رسمی و غیررسمی

دیپان دلاوری
کارشناس ارشد گرافیک

چکیده

از اهداف کلی نظام آموزش فنی و حرفه‌ای رسمی و غیررسمی، تربیت نیروی انسانی خلاق و ماهر و کارآمد برای بازار کار است. تربیت این نیروها در مقایسه با رشته‌های نظری هزینه سنگین تری طلب می‌کند که اگر این نیروها به‌درستی تربیت نشوند و یا به شکل صحیح به کار گرفته نشوند اتلاف این هزینه‌ها و نیروها را به دنبال دارد. این آموزش‌ها اگر به‌صورت صحیح و با برنامه‌ریزی دقیق صورت نگیرند آسیب‌های جدی به بدنه جامعه وارد می‌آورند. امروزه آموزش گرافیک در مراکز آموزشی رسمی و غیررسمی به دلیل پیشرفت فناوری بیش از هر زمان دیگری به نونگری و بازنگری نظریه‌ها و شیوه‌ها و راهکارها نیاز دارد. در حال حاضر ایجاد بینش‌های جدید در هنرآموزان نسبت به آموزش و ایجاد انگیزه و پرورش و رشد خلاقیت در هنرجویان، اهمیت و ضرورت ویژه‌ای دارد. مهارت کارآفرینی، پرورش شخصیت هنرجو از طریق آموزش تخصصی و عمومی و نظام گذر از مدرسه به دنیای کار و دانشگاه باید تدوین و با برنامه‌ریزی دقیق اجرا شود.

شناسایی نقاط قوت و ضعف فعلی تدریس گرافیک در مراکز رسمی و غیررسمی، بررسی ارتباط استفاده از روش تدریس نوین و خلاق همسو با استاندارد آموزشی با فرایند یاددهی و یادگیری، تأثیرگذاری تغییر نگرش هنرآموزان در استفاده از ابزار جدید آموزشی جهت شکوفایی خلاقیت هنرجویان رشته گرافیک منطبق با نیاز اجتماع، و آماده‌سازی آن‌ها برای ورود به دنیای کار و هنر در مراکز رسمی و غیررسمی فنی و حرفه‌ای، اهداف این پژوهش بوده‌اند.

کلیدواژه‌ها: آسیب‌شناسی، گرافیک، آموزش، فنی و حرفه‌ای، رسمی و غیررسمی

مقدمه

برنامه‌ریزان آموزشی با در نظر گرفتن این مسئله که دوره آموزش متوسطه منبع اصلی تربیت نیروی انسانی ماهر و نیمه‌ماهر به‌شمار می‌رود و تأثیر ویژه‌ای بر میزان موفقیت برنامه‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌گذارد، به طراحی شاخه فنی و حرفه‌ای اقدام نمودند. موفقیت هر برنامه تا حدودی منوط به نحوه اجرای آن است؛ زیرا مسائل و مشکلاتی که مجریان به هنگام اجرای طرح با آن مواجه می‌گردند، چنانچه با ارزشیابی دقیق مورد شناسایی قرار نگیرد و در جهت رفع آن‌ها اقدام نشود نمی‌تواند در جهت وصول کمال مطلوب باشد. اگر ما آموزش را به دو بخش رسمی (مدرسه‌ای) و غیررسمی (فرا مدرسه‌ای) تقسیم کنیم، در بخش آموزش‌های رسمی، هنرآموزان باید از الگوهای جدید دنیا استفاده کنند. مربیان نیز باید با بهره‌گیری از جدیدترین روش‌های تدریس و برنامه‌ریزی در جهت استفاده از طرح درس و ارزشیابی مناسب و با ایجاد انگیزه، هنرجویان را به‌سوی خلاقیت و نوآوری سوق دهند.

درباره هدف‌های آموزش و پرورش اتفاق نظر گسترده‌ای به چشم می‌خورد. اتفاق نظر بر اینکه هدف آموزش و پرورش آماده کردن جوانان برای زندگی است و این کار را از طریق پرورش ذهن، نگرش‌ها و استعدادهايشان و نیز ایجاد فرصت‌هایی برای آنان که بتوانند به شکوفایی کامل برسند، اجرا می‌کند. این تحقیق به بررسی چالش‌های موجود رشته گرافیک در آموزش رسمی و غیررسمی، ضرورت و اهمیت انتخاب روش تدریس مناسب، ارتباط هنرآموز و هنرجو و مقایسه آن در آموزش قدیم و جدید، دانش و مهارت و رفتارهای مورد نیاز و روش‌ها و دستاوردهای یادگیری هنرجویان می‌پردازد.

فرایند آموزش سواد بصری

اصلی که در برنامه‌ریزی آموزش و پرورش بیشتر مورد توجه قرار گرفت، در نظر گرفتن ارتباط توسعه آموزش و پرورش با رشد اقتصادی و تربیت نیروی انسانی برای دنیای کار و اقتصاد بود؛ اصلی که به سرمایه‌گذاری برای کارآموزی و آموزش افراد متخصص

و تهیه تجهیزات در سطح دانشگاه‌ها و تربیت کارگران ماهر و نیمه‌ماهر در مدارس متوسطه فنی و حرفه‌ای انجامید. رشته گرافیک نیز یکی از رشته‌های هنری موجود برای آموزش هنرجویان علاقه‌مند است. این هنرجویان از سال دوم متوسطه وارد هنرستان می‌شوند و پس از گذراندن واحدهای تخصصی و عمومی دیپلم گرافیک می‌گیرند. در این مرحله، آن‌ها می‌توانند برای کارآموزی وارد بازار کار شوند یا اینکه خود را برای ادامه تحصیل در مقاطع پیش‌دانشگاهی، کاردانی و یا کارشناسی آماده کنند. دستگاه‌های آموزشی باید به همه کسانی که نیازمند گسترش سواد بصری خود هستند، حداکثر باری را برسانند. باید این نکته را در نظر داشت که بیان بصری برای ساعات فراغت، که از نظر اهمیت در درجات پایین قرار دارند و یا کارهای جادویی و مرموزی که فقط افراد خاصی قادر به درک آن‌اند، نیست. فقط پس از اینکه موضوع فهمیده شد می‌توان به تدارک یک دوره آموزشی پرداخت که افراد را، همان‌طور که از نظر کلام با سواد می‌شوند، از نظر بصری نیز باسواد کنند.

گرافیک باشد. به راستی، مراکز آموزشی و هنرجویان و مسئولان ذی ربط چقدر بر این امر مهم همت می‌گمارند؟ آیا اصلاً هنرآموزان می‌توانند شیوه مطالعه هنرهای تصویری و به‌ویژه گرافیک را از شیوه مطالعه ادبی و کتابخانه‌ای متمایز کنند؟

با نگاهی گذرا به تعداد دختران و پسران دانشجو، به‌ویژه در رشته گرافیک درمی‌یابیم که سال به سال تعداد دخترها رو به فزونی است.

سوم می‌توانند در آموزشکده‌های کاردانی پیوسته ادامه تحصیل دهند یا وارد بازار کار شوند. هنرجویان علاقه‌مند به ادامه تحصیل می‌توانند پیش از قبولی در کنکور سراسری در دوره پیش‌دانشگاهی هنر شرکت کنند.

چالش‌های آموزش رسمی (مدرسه‌ای)

آموزش در مراکز فنی و حرفه‌ای غیر رسمی

آموزش و پرورش در بسیاری از کشورها به‌ویژه جوامع صنعتی در جهت برآوردن نیازهای اجتماعی اقتصادی در حرکت است. امروزه ملت‌ها سخت در تلاش‌اند تا با ایجاد نظام‌های آماده‌سازی افراد برای اشتغال، منابع خود را مورد استفاده بهینه قرار دهند.

آموزش فنی و حرفه‌ای باید خود را با جنبه‌های مهمی سازگار کند که عبارت‌اند از:

- جهانی شدن، شیوه‌های دائماً در حال تغییر فناوری، انقلاب در اطلاعات و ارتباطات و تغییرات پرشتاب اجتماعی ناشی از آن
- الزامات و پیامدهای ناشی از این تغییرات عبارت‌اند از: تحرک بیشتر و نیروی کار.

میان آموزش و پرورش و دنیای کار باید مشارکت جدیدی به منظور پاسخگویی به ضرورت توسعه هم‌کوشی میان بخش‌های آموزش با هنر و صنعت و سایر بخش‌های اقتصادی برقرار شود تا پرورش شایستگی‌های عمومی، بر اخلاق کار، مهارت‌های فنی و حرفه‌ای، کار آفرینی، تقویت ارزش‌های انسانی، هنجارهای انسانی، مسئولیت‌پذیری و شهروندی تسهیل گردد.

آن‌ها باید کاری فراتر از مجهز کردن هنرآموزان به دانش و مهارت‌های خاص یک شغل انجام دهند. همچنین لازم

اگرچه عملی‌ترین دروس مؤسسات و مراکز آموزشی در مقایسه با کار خارج از این مراکز، نظری تلقی می‌شوند، با نگاهی گذرا درمی‌یابیم که همه درس‌ها، هنرآموزان و هنرجویان با نارسایی‌هایی روبه‌رو هستند. اگر یک هنرآموز خوب گرافیک می‌بایست از سواد نظری و تجربه عملی و مدرک تحصیلی و قدرت انتقال دانسته‌ها برخوردار باشد، به‌راستی چند درصد هنرآموزان رشته گرافیک چنین ویژگی‌هایی دارند؟ آیا این همه هنرجو و دانشجوی گرافیک پس از فراغت از تحصیل جذب کار می‌شوند؟ آیا وسایل، امکانات و تجهیزاتی که برای همان درس‌های مصوب منظور شده است، به موقع و به قاعده در اختیار هنرجویان قرار می‌گیرد؟ آیا در ایجاد رشته گرافیک در شهرستان‌های دور افتاده به تأثیر و تأثر این رشته با محیط پیرامونش توجه می‌شود؟ از دیگر رفتارهای آموزش رسمی می‌تواند سفرها و بازدیدهای گروهی از نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های هنری و فنی گرافیک برای هنرجویان و دانشجو

آموزش گرافیک:

- آموزش رسمی (مدرسه‌ای)
  - آموزش غیررسمی (فرامدرسه‌ای)
- آموزش رسمی (مدرسه‌ای):**

آموزش‌های رسمی یا مدرسه‌ای رشته گرافیک، شامل همه دروس و واحدهای عملی و نظری است که در هنرستان‌ها و دانشگاه‌های دولتی و خصوصی تدریس می‌شود.

هنرجویان پس از طی کردن سال اول شاخه نظری به کمک مشاور تحصیلی انتخاب رشته می‌کنند. دانش‌آموزان علاقه‌مند به هنرگرافیک می‌توانند این رشته را انتخاب کنند و در آن ادامه تحصیل دهند. آن‌ها پس از گذراندن واحدهای لازم و اخذ دیپلم در سال

است افزودن بر دانش و مهارت‌های خاص افراد را به شکل کلی تری برای زندگی و دنیای کار آماده سازند. آموزش فنی و حرفه‌ای راهی مؤثر برای دستیابی به سودمندی‌های شخصی، اجتماعی، اقتصادی است. در درون چنین گستره‌ای، آموزش فنی و حرفه‌ای موظف است آموزش مقدماتی محکمی را پایه‌ریزی کند که هدف آن یاد دادن چگونه یاد گرفتن است؛ مهارت ارزشمندی که به کار همه شهروندان، از نوجوان تا بزرگسال، می‌آید.

آموزش فنی و حرفه‌ای به‌ویژه در تضمین گذر بدون مانع از مدرسه به محل کار مؤثر است و برای تحقق این امر مهم به رویکردی کل‌گرا نیاز دارد که بتواند دوگانگی‌های آموزش علمی و حرفه‌ای، آموزش نظری و علمی، دانستن و انجام دادن، استفاده از دست و مغز را پاسخگو باشد. لازمه این امر تشریح مساعی مؤثر با مدارس و صنعت و دیگر بخش‌های اقتصادی است که ارزش‌های مشترک، برنامه‌درسی مشترک، منابع مشترک و پیامدها و محصولات مشترکی را دربرمی‌گیرد.

با توجه به نیاز اساسی برای نوآوری در آموزش فنی و حرفه‌ای، نقش هنرآموزان همواره حیاتی باقی می‌ماند. به همین دلیل، باید شیوه‌های تازه‌ای برای تربیت آغازین آن‌ها جست‌وجو کرد که با به‌روزرسانی مداوم شایستگی‌ها و رشد حرفه‌ای آن‌ها همراه باشد. در این راستا باید برای تدوین و ساخت ابزارهای جدید سنجش و اندازه‌گیری، اعتباربخشی، برقراری ارتباط بین دنیای کار و مقاطع تحصیلی و استانداردهای صدور گواهی‌نامه یاری رساند.

چالش‌های آموزش فنی و حرفه‌ای غیررسمی

یکی از چالش‌های عمده‌ای که هنوز سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش فنی و حرفه‌ای در کشورهای توسعه‌یافته با آن روبه‌رو هستند، توانایی عملیاتی کردن مفهوم درهم‌تنیدگی، و نه منحصرأ هماهنگی و هم‌زیستی استانداردها و ارزش‌های آموزشی و شغلی است. این کار به معنای درهم‌تنیدگی نیازهای فردی و اجتماعی، هدف‌ها و منافع است. شکاف یا جدایی میان نظام آموزش و پرورش و دنیای کار، که به‌ویژه بیش از همه در کشورهای در حال توسعه به چشم می‌خورد، یکی از عمده‌ترین نارسایی‌های آموزش فنی و حرفه‌ای در این کشورهاست.

خدمات کار یابی و راهنمای شغلی صحیح باید به هر دو جنبه‌ی نیازهای فردی و بازار کار بپردازد. در عمل، موقعیت اجتماعی آموزش فنی و حرفه‌ای تا حد زیادی نیز تحت تأثیر نوع رابطه و مسیر ارتباطی قرار می‌گیرد. معمولاً طرح‌های موفق آموزش حرفه‌ای آن‌هایی‌اند که در طراحی‌شان ارتباط طبیعی و درونی با آموزش عالی و سطوح مختلف مهارت در بازار کار، از طریق نظام آموزش رسمی و غیررسمی، در نظر گرفته و در واقع به مفهوم کلی آموزش مستمر و یادگیری

مادام‌العمر توجه شده باشد. این امر آن قدر اهمیت داشت که استادان حاضر نبودند دانش و اسرار هنر خویش را، حتی در اختیار فرزندان خویش قرار دهند.

رابطه سامانه‌های رسمی و غیررسمی آموزش گرافیک

با توجه به گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی (اعم از کامپیوتر، تلویزیون، نشریات، اینترنت و...) سامانه‌های آموزش گرافیک در دو گروه اصلی رسمی و غیررسمی قابل طبقه‌بندی هستند. سامانه‌های رسمی مشتمل بر دروس در دوره هنرستان و دانشگاه است که در مدت زمان مشخصی باید فرا گرفته شوند. همچنین هنرجو در

بخش خصوصی را در توسعه و ارائه آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای و تنظیم سازوکارهای مبتنی بر بازار (که آن را رقابت‌پذیر و پاسخگوی تقاضا خواهد کرد) درگیر کند. مسئله این است که چگونه می‌توان نظام‌های آموزش و تربیت حرفه‌ای تحت تسلط دولت را چنان اصلاح کرد که بتوانند آموزشی متناسب با شرایط متغیر بازار کار ارائه دهند.

نتیجه‌گیری

امروز، آموزش و پرورش ما بیش از هر زمان دیگری به نونگری و بازنگری نظریه‌ها و شیوه‌ها و راهکارها نیاز دارد. در حال حاضر ایجاد بینش‌های جدید در هنرآموزان نسبت به امور آموزشی و تربیتی بیش از دانش‌افزایی آن‌ها اهمیت و ضرورت دارد. تعلیم و تربیت به کلی متحول و دگرگون شده است و وظیفه هنرآموزان دیگر محدود به انتقال دانش نیست بلکه امروزه آنان بیشتر هدایت و رهبری دانش‌آموزان را بر عهده دارند. امروزه کلاس‌های درس در فضایی قرار گرفته‌اند که هر آن می‌توانند با هر نقطه‌ای از جهان ارتباط برقرار کنند. بر این اساس، هنرجویان و هنرآموزان گرافیک باید علاوه بر حفظ سنت‌ها و فرهنگ پیشینه خود، با علم روز همگام شوند و از فناوری روز در خلق آثار خویش به خوبی استفاده کنند. از این‌رو، دیگر

اقتصادی تأثیرات قابل توجهی بر آموزش و پرورش دارد؛ از جمله ضرورت فراهم آوردن موجبات یادگیری مادام‌العمر، آموزش فنی و حرفه‌ای مداوم و افزایش سطح دانش و مهارت‌ها.

نظام گذر از مدرسه به دنیای کار باید تدوین شود. این نظام باید در سال‌های آغازین تحصیلات مستقر شود و بهبود آموزش و پرورش، پرورش نیروی کار و توسعه اقتصادی را با هم توأم کند. هدف این نظام روان کردن فرایند گذر از مدرسه به دنیای کار برای همه هنرجویان، از جمله جوانانی است که می‌خواهند به تحصیلات بالاتر ادامه دهند.

درک فزاینده ضرورت تربیت فنی و حرفه‌ای مداوم در طول حیات کاری هر فرد که بر اساس آموزش و پرورش پایه و حرفه‌آموزی بنا شده باشد دولت‌ها را تشویق کرده است که

انتخاب استاد خویش نقشی ندارد. مشغله‌های گوناگون (حتی مشاغل غیرآموزشی و غیرپژوهشی) برخی مدرسان و هنرآموزان، ارتباط اندک و مقطعی هنرآموز و هنرجو، رابطه آن‌ها را از گونه انسانی و عاطفی (و گاه مرید و مرادی) به روابط مکانیکی دوران تجدد تبدیل کرده است.

زمانی، انتخاب شاگرد از سوی استاد و انتخاب استاد از سوی شاگرد بود. در این شیوه، استاد و شاگرد مدت زیادی که شاید به یک عمر می‌رسید، با یکدیگر به‌سر می‌بردند و استاد جز رموز هنر، اخلاق و شیوه زیستن را نیز به شاگرد می‌آموخت؛ کوچک‌ترین رفتار شاگرد نیز از دیده تیزبین استاد مخفی نمی‌ماند. این رابطه طولانی و عاطفی سبب می‌شد اصول اعتقادات استاد با رغبت پذیرفته شود.

آموزش و تربیت فنی و حرفه‌ای مبنی بر بازار

جهانی شدن بازارهای بازرگانی و نیروی کار، تغییرات سریع فناوری و بیسکاری گسترده ناشی از بحران

۷. ابراهیمی، علی؛ برنامه‌ریزی درسی با رویکرد پودمانی، انتشارات جهاد تحقیقات و آموزش، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۹.

۸. تقی‌زاده، محمد؛ «نقش معنویت در ارتقای کیفیت آموزش هنر»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی معنویت و آموزش هنر، انتشارات فرهنگستان هنر، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۴.

۹. ظهیرپور، علی؛ برنامه‌ریزی آموزشی درسی، انتشارات آگاه، چاپ اول، تهران، ۱۳۷۳.

۱۰. قلیچ‌خانی، حمیدرضا؛ «معنویت در سروده‌های سلطان علی مشهدی»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی معنویت و آموزش هنر، انتشارات فرهنگستان هنر، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۴.

۱۱. هراتی، محمد مهدی؛ «ساحت قدسی آموزش هنرهای ایرانی»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی معنویت و آموزش هنر، انتشارات فرهنگستان هنر، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۴.

۱۲. یاری، حسین؛ «آموزش معنویت و هنرهای سنتی»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی معنویت و آموزش هنر، انتشارات فرهنگستان هنر، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۴.

۱۳. ادیبی، فرزاد؛ «باشنۀ زخمی آشیل گرافیک ایران»، مجله نشان، شماره ۱۳، ۱۳۸۶.

۱۴. ادیبی، فرزاد؛ «نسل پنچ، نسل دو»، مجله تندیس، شماره ۸۲، ۱۳۸۲.

کلاس درس شروع شود. تغییر و تقویت تفکر، مثبت است و ایجاد خلاقیت در هنرجو مستلزم هدایت و تشویق هنرآموز برای یادگیری علمی و عملی گرافیک می‌باشد.

منابع

۱. دونیس آ. دانیس؛ مبادی سواد بصری، مترجم مسعود سپهر، انتشارات سروش، چاپ پنجم، تهران، ۱۳۷۵.

۲. ویلیامز، رابینز؛ گرافیک حرفه‌ای، مترجم احمد خاکی، انتشارات یساولی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۴.

۳. نفیسی، عبدالحسین؛ آموزش فنی و حرفه‌ای در قرن بیست و یک، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲.

۴. افشار مهاجر، کامران؛ تحلیل آثار گرافیکی، انتشارات فاطمی، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸.

۵. نویدی، احد؛ چکیده تحقیقات آموزش فنی و حرفه‌ای، انتشارات پژوهشکده تعلیم و تربیت، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۲.

۶. منطقی، مرتضی؛ بررسی نوآوری‌های آموزشی در مدارس، انتشارات سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی، چاپ دوم، ۱۳۸۴.

نمی‌توان از روش‌های معمول آموزش انتظار معجزه داشت و به آن‌ها پایبند بود. با توجه به تحولات عظیمی که هر لحظه در کشور ما رخ می‌دهد، آموزش و پرورش به‌ویژه هنرآموزان باید هماهنگ و همسو با تحولات کشور گام بردارند و در این میان روش‌ها، رویکردها و نگرش‌های آموزش خود را متناسب با تحولات کشور و پیشرفت‌های جهان تعلیم و تربیت نوسازی کنند. در حقیقت، هنرآموزان به جای تقلید از برنامه‌ها و الگوهای آموزشی بیگانگان باید تلاش کنند جهش خلاقانه‌ای در نهاد آموزش و پرورش به وجود آورند. گنج‌نایدن اطلاعات درباره بازار کار و مسیرهای شغلی در برنامه‌های درسی معمول مدارس سبب می‌شود محتوای دروس با نیازهای روزمره زندگی تناسب بیشتری یابد و نیز مهارت‌های تحقیق، تفکر و پرسش در آموزش و پرورش به تدریج القا شود (به‌جای آنکه به‌صورت جداگانه تدریس گردد). به سخن دیگر، تحول در آموزش و پرورش باید از معلم و